

Ә. Қалкенов, 2 курс

Ғылыми жетекшісі: А. А. Әміреева, философия және әлеуметтік-экономикалық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, саяси ғылымдарының кандидаты

(ҚР ІІМ Алматы Академиясы)

ДІНИ ФУНДАМЕНТАЛИЗМ МЕН ЛАҢКЕСТІКТІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНҒА ЫҚПАЛЫ

Лаңкестікті болдырмау үшін алдын-алу шаралары күшейтілуде және күшейтіле де бермек. Ол үшін жаңа технологиялар мен әдістерді пайдалану енгізілуде. Оған әрине қыруар қаржылар керек. Терактілердің алдын-алу (превентивті) шаралары алуан түрлі. Оған мысалы елдегі коррупциялық қылмыстармен күрес, азаматтардың саяси-мәдени дәрежесін көтеру, демократиялық нормалар мен құндылықтарды сақтау және т. б. Осындай жағдайда Қазақстанға діни экстремизмнің таралуына жол бермеу үшін көптеген сақтық шараларын жүзеге асыруға тура келеді.

Терроризмнің басты себептері бай және кедей елдердің саяси қақтығысы, өркениеттер қайшылығы, экономикалық, діни, этникалық және басқа да саяси мүдделер карама-қайшылығында деуге, біздіңше, толық болады. Орталық Азия мемлекеттерінде терроршылдықтың тобын толтыратындар дін тазалығы үшін, діни мемлекет құру үшін күресетіндер ішінен көбірек кездеседі. Діншілдіктің радикалдық түрі өмірге діни фанатизмнің небір ұшқары түрлерін тудыруда. Қазақстанмен шектес Орта Азия мемлекеттерінде дінді саяси өмірде пайдаланудың құпия немесе жария діни орталықтары жұмыс істеуде.

Халықаралық террорлық ұйымдар соңғы кездері өз қатарларын Орталық Азия елдерінің азаматтары есебінен толықтыруға кірісті. Терроризммен бірлесіп күресу жолында осы жағдайға көңіл аудармаса болмайды.

Дінді саяси мақсатқа пайдалану ғаламданудың, өркениеттің жемісі. Ислам дінін қаралау да соның нәтижесі. Терроризм, ваххабизм секілді құбылыстар «қой терісін жамылған қасқырға ұқсап» дінді қолшоқпар етіп жүрген кейбір саяси топтардың қасақана құрастырған құйтырқылығы. Осынау қараниетті саяси пиғылдардың кесірі нәтижесінде діндер арасында іріткі пайда бола бастады. Байбаламшыл діни ағымдардың дүниеге келіп, тыныш әлемнің мазасын ала бастауы да тек қана белгілі бір топтың саяси-экономикалық мүддесіне қызмет етеді.

Сол үшін саясаттың мақсаты мен діннің мұратын шатастыруға болмайды. Ислам діні негізінен имандылықты уағыздайды. Бірақ оны қорғау және халыққа таныту оңай іс емес. Ислам дінінде «Ислам экстремизмі» деген тіркестің қолданылуы мұсылман дінінің ізгі қасиеттерін жоққа шығарғанмен тең.

Толып жатқан діни секталар өз миссионерлерін Қазақстанда қаптатаып, орныққан ислам дінін шайқалтуға тырысуда. Бұл ретте үгіт насихат құралдарында исламның парасат пен ізгілікке, рухани тазалыққа шақыратын тұстарын ашып көрсете беру керек. Бұны, әсіресе, мектептерге, оқу орындарына енгізген дұрыс болар еді. Сонымен қатар бұл Қазақстан Мұсылмандары діни басқармасына үлкен міндет жүктейді. Шынайы исламның қағидаларын ел арасында тереңірек түсіндірген дұрыс.

Елімізде дін мәселесіне деген көзқарас тек мешіт медресе салумен ғана шектелуде. Олар жастармен жүйелі жұмыс жүргізбейді. Рұқсатсыз діни оқу орындарын ашып алғандар да

баршылық. Оларда қанша адам оқитыны және оқу бағдарламалары белгісіз. Алдағы уақытта бұл кереғарлықпен күрес шараларын жүргізбесе болмайды.

Діни экстремизмге тосқауылды дінге тиым салу, күш қолдану жолымен ғана жүзеге асыру мүмкін емес. Террористер исламды шала білетіндер қатарынан жалған исламдық ұрандарды бетке ұстап, өз қатарын толықтыруда. Діни экстремизм дүмше фанатиктерден шығады. Дінді жете білмеген адамдар түрлі әлеуметтік-саяси қиыншылықтардың салдарынан экстремистік саяси күштердің тілалғыш құралына айналып кетуі оңай. Оған мысалдар жеткілікті.

Халықтың оқып білім алуына жағдай жасау олардың саналығын арттырады, діни фанатизм идеологиясынан сақтандырады. Ол үшін Білім және Ғылым министрлігінің, басқа да оқу-ағарту мекемелерінің арнайы іс-шаралары қабылданып, оның орындалуы бақылауға алынғаны жөн. Осы реттегі ең алғашқы шаралардың бірі – ғылыми және діни әдебиеттерді ана тіліне аудару болып табылады¹.

Түрлі діндер арасындағы диалогты Астанада ұйымдастырудың үлкен маңызы болды. Қазақстан дінаралық татулық пен түсіністікті сақтап отырған ел ретінде өзгелерге үлгі болуға күш салуда. Біріншіден, түрлі діни секталардың ел ішіндегі тұрақтылықты шайқалтуға бағытталған іс-әрекеттеріне заң жүзінде тиым салу. Екіншіден, діни фундаментализм идеяларын әшкерелейтін діни ағарту жұмыстарын жандандыру. Үшіншіден, оқу орындарында жастарды зайырлылық рухында тәрбиелеуді күшейту. Төртіншіден, ең бастысы, әлеуметтік жағдайы төмен адамдарға арнайы көмек шараларын іске асыру және т. б.

Діни фундаменталистер мен экстремистердің жоғарыдағы айтылған келенсіздіктерге, елдегі объективті қиыншылықтар жағдай тудырады. Әсіресе жастардың арасындағы жұмыссыздық, жоқшылық бұған қатты әсер етеді. Ал бұл дегеніңіз экстремизмге потенциалды кандидат деген сөз. Оның үстіне әлеуметтік психология мамандарының зерттеулеріне сүйенетін болсақ, жастардың 12 %-і табиғи психологиялық жағынан экстремизмге бейім тұрады екен (склонность к «смертельному риску»)². Бұны да естен шығаруға болмайды.

Оқуға түсе алмаған жастарды күмәнді діни мектептерге тартып, фанатизмге тәрбиелеу фактілері де белгілі болып отыр. Бұл ретте «Қандай факторлар қазақ жастарының басқа дінді қабылдауларына әсер етеді?» деген сауалға біздің жүргізген нақтылы әлеуметтік зерттеулеріміздің нәтижелері мынадай: 31% — ұлттық рухтың төмендігі, 23% — күнкөрістің қиындығы, 20% — тәлім-тәрбиенің нашарлығы, 26% — миссионерлік күшті үгіт насихат деп жауап берген. Бұдан шығатын қорытынды: діни экстремизм мен лаңкестіктің алдын-алудың басты бір жолы — халықтың, әсіресе, жастардың оқып, білім алуына мемлекет тарапынан жағдай жасалыну, бақылауға алыну қажеттігі.

Жастардың мінез-құлқы толқымалы болып келеді. Дүниежүзілік аренада болып жатқан оқиғаларды бұлардың әрқайсысы өзінше түсіндіреді. Өз көзқарасы саяси жағынан оншалықты орнығып болмаған жастарға телеэкрандардың және «сары пресса» деп аталатын басылымдардың теріс ықпалы да айтарлықтай. Соның нәтижесінде жастардың арасынан түрлі зорлық-зомбылықтарды қайталағысы келетіндер табылып қалады. Ондайлар адамгершілік, мораль дегендерден мүлдем бас тартады. Ал олардың кейбіреуі наркоман және алкогольик болса мәселе онан сайын ушығады.

Осы жерде террорлық күш қолдану және оған қарсы күрес бірін-бірі ушықтыра түсетінін айтпай кетуге болмайды. Террорға қарсы «әділетті» соғыстың зардабын көрген, ата-анасынан айрылған жастар кезі келгенде қайыры кек алу мақсатында, жаңа террорлық актіге барары сөзсіз. Олай болса жастар арасындағы тәлім-тәрбие мәселесі маңызды роль атқарады. Оларға әсіресе саяси сауаттылығын арттырудың маңызы зор. Кезінде П. Сорокин айтқандай «кез келген қоғамның тағдыры ең алдымен сол қоғамның мүшелерінің қасиеттеріне байланысты. Ақымақтар мен дарынсыз адамдардан тұратын қоғам ешуақытта оңбайды»³.

Бұл ретте діни экстремистік идеология жастарды өз жағына көптеп тартуға тырысады. Сондықтан жастардың сана-сезімін түрлі бүлдірулерден, шынайы діни адамгершілік жолдармен қорғай білу қажет. Бұл ретте дүниежүзілік діндердегі күштеуді теріске шығаратын принциптердің маңызы зор. Сонымен қатар діндерді саяси мақсатта пайдалану жолдарын да тереңірек зерттеген жөн. Республикада зайырлы тәрбиені күшейту шараларын заңдастырып, оны іске асыру қажет.

¹ *Кезінде Ы.* Алтынсарин орыс достарына жазған хаттарында, қазақтарға татар фанатизмінің ықпалын тигіздірмеу қажеттігі туралы жазғаны белгілі. Олардың білім алуына кесірін тигізбеу үшін 1883 жылы өзінің

"Мұсылмандық тұтқасы" атты оқу құралын жазып ұсынады. Оған себеп сол заманда қазақ ауылында оқытылатын діни кітаптар («иман-шарт», «кәлем-шәриф», «әптиек» т. б.) араб тілінде жазылғандықтан оның мазмұнын не молда, не оқушы түсінбей құрғақ жаттайтын болған.

² Мегполис. 2003. 21-маусым.

³ Қараңыз: *Пугачев В.П., Соловьев А.И.* Введение в политологию. — М., 2000. — 75-б.